

LA VALL D'OSOR DELS ANYS 1316 AL 1318

II

LES MASIES DEL TERME

Llevat del petit nucli de la Sagrera tota la resta de l'habitat del terme estava compost per una munió de masos molt més abundant que avui dia.

Cal remarcar que el període de 1316-1318 es situa al final d'un crescendo de tres segles que, exactament trenta anys més tard, en 1348, rep el cop de gràcia amb la peste negra que es va repetir per espai d'una desena d'anys. A partir de mig segle XIV el cens baixa cada vegada més fins a principiar el segle XVI que comença la novella puja que té el seu esclat a finals del segle XVIII (1). Com a punt de comparació, en 1553, el terme d'Osor tenia solament 33 masos i Santa Creu 6.

La llista aquí dreçada no és pas del tot completa, hi falten varis masos pertanyents a la part dels Cardona i del Coll, i altres que no s'esmenten en el manual o tal volta no en prendrien nota. Per a conèixer l'emplaçament o repartició geogràfica al llarg del terme de molts d'ells i com a punt de comparació és indispensable repassar la llista dreçada per Mn. Pladelasala, en el treball abans citat, feta amb l'ajuda de tots els fons documentals antics d'Osor.

El seu total, segons el manual, és de 66 masos, i 3 *Domus* per la parròquia de Sant Pere d'Osor, 30 per la sufragània de Santa Creu i 2 per Sant Daniel de Mayfré.

La *Domus* d'Osor o grans casals, amb condicions jurídiques especials, amb propietat alodial sobre varies terres i persones i d'on els seus propietaris eren donzells - *domicelli* - o cavallers - *milites*, - eren les cases dels Rechs, Mata i Romagueres, de les que es parlarà més avall.

Els masos de la parròquia d'Osor, existents entre 1316-1318, per ordre alfabètic i amb el seu cap de casa mencionat, si és coneix, són:

Angelats o Mas *Sangelats*, que posseïa en Guillem des Sangelats (2).

Aulet, dit també mas Saulet o Zaulet, propi dels Romagueres, que habitava en Guillem de Zaulet, pare d'en Ramon traginer que en 1317 vivia al port de Blanes.

Barceló, vers el Ripoll i torrent de les Ribes, habitat per Pere Barceló o Barcelona.

Bayer, mas habitat per Arnau des Bayer.

Beceda, propi amb persones del rector d'Osor, l'habitava Pere de Beceda.

Bosch, habitat per Guerau dez Bosch.

Camps habitat per Jaume de *Campis*.

(1) Vide les estadístiques d'Osor publicades en *Les Guilleries: síntesis històrica y evolución demogràfica*, pàgs. 336-337.

(2) En aquesta llista, com sempre en transcriure els cognoms, procurem conservar l'ortografia de l'època, a vegades variant per un mateix personatge.

Carrera, borda o petita masoveria situada vers Vallpregona, dita la borda de za Carrera.

Cases, mas habitat per Pere Vidal de ces Cases.

Castellet, vers el mas Plana, habitat per Pere de Castelet.

Celró o Cellró, del domini dels Cardona.

Cerceneda, dit avui Sarsanedes, habitat per Pere de Cerceneda.

Cerver, habitat per Bernat dez Cerver.

Clascar, tal volta el *Castellare*, habitat per Guillem de Clascar.

Coll, del domini dels Senyors de Rupit, habitat per Bernat de Coll, espòs de Maria; la seva pubilla Elissendis es va casar amb Guillem de Perer, de parròquia de Susqueda, el 15 de febrer de 1318.

Corbera, habitat per Arnau de Corbera.

Crofogeda o Crofogereda superior, habitat en 1317 per Esclarmonda i el seu fill *Elios de sa Crofogerde superiori*. Sens dubte hi hauria també un mas Crofogereda d'avall. Estaria situat vers el Ripoll, Puigrovir i les Ribes.

Domènecs o Domenèchs, habitat per Pere de des Domenechs.

Doys, habitat per Pere dez Doys de parròquia d'Osor.

Fajadella o za Fayadela, borda situada vers Vallpregona.

Ferran, alou del Senyor de la Vall, es trobava vers Puigrovir, la meitat del mas fou arrendada per sis anys, el 20 de setembre de 1316, per Elissendis Ferran a Guillem de Puigrovir, i l'altre meitat, el 26 del mateix mes i any, a Guerau de Ranchada per Berenguer Ferran.

Ferrer, habitat per Maria Ferrera i sa filla Seluana.

Fonollet, habitat per Domènec de Fonolet.

Gausach, segurament hi hauria més d'un mas amb aquest nom car es citen Pere de Gausach, Bernat de Gausach i Arnau de Gausach, com a caps de casa.

Guamir o Gomir, avui Gomits, propi de castlania de Solterra, habitat per Pere Guamir casat amb Elissendis, que posseïen un cens sobre una borda dita Cases d'avall, prop el mas Llevanges de Sant Hilari, fronterer d'Osor, el 14 març 1318.

Illa, habitat per Berenguer *de Insula*.

Mata, diferent de la *Domus* d'aquest nom, propi dels Recs i en Riera, era habitat per Ramona i Vidal de Matha fill seu.

Mata d'amunt, mas vers el que en Castellet posseïa vinyes; ignorem si es pot identificar amb l'anterior.

Muntada, propi amb persones dels Romagueres, s'esmenten en Guillem Muntada, en Pere Muntada i en Ramon de Muntada, ço que podria indicar la presència d'un mas Muntada superior i un Muntada inferior.

Noguer, habitat per Guillem de Noguesio.

Noguereda, habitat per Berenguer de Noguereda i Joan de Noguerda.

Panella, habitat per Guillem de za Panela.

Perer, habitat per Jaume dez Perer.

Pi, habitat per Vivonus de Pinu.

Pi, habitat per Berengarius de Pinu, ignorem quin és el Pidemunt o el Pidevall

Picenera, habitat per Berenguer de za Picenera i Pere de sa Picenera.

Pont, situat vers la *Domus* des Recs, no lluny de la Sagrera.

Pontey, habitat per Pere de Pontey.

Plana, habitat per en Pere de Plana diferent del de la Sagrera.

Prat, de parròquia d'Osor.

Puig Rovir, Puigroví o Puigrobí, un dels masos més rics i actius entre 1316 i 1318, el seu hereu Guillem dez Puig Rovir intervé en tots els afers, compra terres i bens. Es trobava vers la vall del Ripoll o Ribes.

Pujol, prop el torrent dels Recs, era propi dels Recs, habitat per Arnau dez Puyol.

Querós, habitat per Ponç de Querós.

Rafec, propi dels Mata, habitat per Hermessendis, vídua de Ramon de Rafec, i Tomàs de Rafecho.

Rancada, vers el Ferran i Solterra, habitat per en Guerau de Ronchada.

Resclosa o borda de Sa Resclosa, pròpia dels Recs, entre el torrent d'en Recs i la riera d'Osor establerta el 28 de febrer de 1317 al matrimoni Pere Coll i Elissenda.

Riba de munt, habitat per Guillem de za Riba d'amunt.

Riba de vall, habitat per Guillem de za Riba daval.

Riera, habitat per Pere de Rieria, home lliure de subjecció personal.

Ripoll, habitat per Bernat *de Ripol*.

Roca, de parròquia d'Osor.

Romagueres, a mes del mas o *Domus* abans esmentat. Existia també una altra família o masoveria dita de Romagueres, el seu cap era en Pere Romagueres que, el 21 de maig de 1318, va llogar per mosso a en Pere de Pontay, d'Osor.

Salisbercs o Salisberchs, de domini del Senyor de la Vall, vengut el 15 de febrer de 1318 a en Recs per en Pere de Plana, per 100 sous.

Serra, habitat per Maria vídua de Guillem de Serra i per Pere fill seu.

Serra adrovera, habitat per Pere za Serra adrovera.

Serra mitjana, habitat per Pere za Serra miyana.

Serra de Turonell, habitat per Berenguer de Serra de Thoronel.

Serrera, habitat per Berenguer de Serrera.

Simon, habitat per Arnau Simon.

Solterra o Souterra, mas propi de la castlania del castell de Solterra situat sobre el mas pertanyia amb persones a la família Paba, en un mas força ric habitat per Arnau de Solterra i el seu fill Guillem Bernat que, el 2 de octubre de 1316, es casà amb Elissendis, filla de Pere del Puig, de Santa Creu.

Sorroca o Suroca, vers Mansolí, habitat per Ferrer de Sorrocha.

Sunyer, habitat per Bernat Sunyer.

Terrades, habitat per Tomàs de Tarrada o Terrades i Vidal fill seu.

Veguer, situat al límit de la parròquia, vers al mas Mir, de Santa Creu.

Vallpregona, propi d'en Poba i Gilabert de Neros, habitat per Jaume *de Valle profunda* i Esperta *de Valle profunda*.

Vilar o Villario, propi del Priorat del Coll.

Sens dubte la llista de masies de Santa Creu d'Horta és molt més incompleta que la d'Osor, amb tot, la seva vall, molt més petita, era també menys poblada; no

consta, per altra part, de l'existència de població o Sagrera junt a la seva església. El nombre de masos registrats al manual d'Osor, entre 1316 a 1318, és sols de 30.

Borrell, habitat per Bonanat Borell, de Santa Creu, dit així per a distingir-lo del Borell de Mansoli.

Busquets, situat vers el límit amb Osor, vers Fonallet i el mas Maig.

Codina, de parròquia de Santa Creu.

Coll, habitat per Domènec des Coll.

Collell, habitat per Bernat des Collell.

Coma, de parròquia de Santa Creu.

Cerreda o Serreda, habitat per Berenguer de Cerreda.

Ermengou o Ermengol, vers la serra del Coll de Linars, habitat per Arnau Ermengou.

Esglésies, habitat per Pere de Cesgleya.

Fajeda, habitat per Dalmau de Fayeda.

Gironella, d'igual nom que la riera principal de la Vall d'Uorta, habitat per Vidal de Geronela.

Guerau, habitat per Pere Garau.

Maig, Mayg o Maitg, dit més tard Berder; la riera del mas Maig anava vers Fonollet d'Osor.

Mir, habitat per Guillem Mir i Berenguer Mir.

Morell, el *mas Morel* estava agregat a l'Esglésies.

Munt superior, habitat per Guillem dez Munt o des Mont.

Munt inferior de parròquia de Santa Creu.

Munt mitjà, habitat per Berenguer des Munt mixa.

Oller, habitat per Pere Oler.

Puig dit de Santa Creu, habitat per Guillem des Puig.

Puig de Robertencs, habitat per Pere de Podio Robertenchs o Reberenchs.

Risdemar, habitat per Berenguer de Risdemar.

Roscall o Rovesçay, prop el Coll del seu nom, habitat per Salvador de Rovesquay.

Rovesçay, masoveria, la posseïa en Domènec des Coll.

Subirà o Sòhirà, habitat per Pere des Subirà.

Sabater de Fajeda, habitat per Pere Sabaterii de Fayeda.

Triador, habitat per Joan dez Triador o Tirador.

Vall, de domini i propietat dels Recs, habitat per en Pere de za Val.

Vena, habitat per Pere de za Vena i Burchs de Vena.

Viurevol, habitat per Soler de Viurevol i Cerdà de Viurevol.

El poblament de la part corresponent a Sant Daniel de Mayfré devia ésser escassa; en tot cas el fet de pertànyer a la parròquia de Susqueda, fa que el seu reflexe en la documentació d'Osor sigui del tot esporàdica. En la convocatòria de caps de casa del 12 de desembre de 1316, s'esmenta solament en Pere Guillem de Scallers i en Pere de Mayfré com apartanyents a aquesta part tan allunyada del terme.

En el manual s'esmenten endemés tota una llarga sèrie de persones i masos veïns. La part més relacionada amb Osor era el terme de Sant Hilari i sobre tot la parròquia de Mansolí i, en menor escala, Susqueda i Carós. En canvi no es veu cap atret vers el Giranès ni Anglès, on desemboca avui dia la vida de la vall, cosa explicable per les modernes facilitats de comunicació.

Els masos de Mansolí, molts perduts avui dia, citats en el manual, són: Casals, Coma, Clos, Cerbeyers, Font de Borrell, avui el Borell, Illa de Mansolí, Llevanyes, mas i borda, Oms, Picornell, Regereda, Ribes, Roure, Saleta, Serra, Soler, Torrent i Villaret.

EL PLET SOBRE L'US DELS MOLINS PELS HABITANTS DE LA SAGRERA

El plet dels molins és, sens dubte, el fet més sorollós i important de l'època que estudia el petit manual que ens ocupa. En ell s'hi veu la unió i solidaritat dels súbdits davant les arbitrietats dels seus senyors. El fet no afectava pas a tots els homes del terme sino solament als de la Celleria d'Osor.

Va començar, en 1316, per una discussió entre els habitants de la Sagrera i les famílies Mata i Romagueres que tenien arrendats, a Na Sibília de Saga, els molins i dret de molinya de la Vall i va acabar en el grau superior dels Senyors, el Capellà de l'església d'Osor, en Marc de Santa Eugènia i Na Sibília. Per la part dels habitants d'Osor actuava el seu representant Arnau dels Recs, i per la part dels posseïdors dels molins, en Bernat de Romagueres.

N'Arnau dels Recs tenia un interès molt especial en l'afer, puig que ell era l'amo dels molins de la Sagrera on podien moldre els habitants de dita Sagrera si aconseguïen lliurar-se del dret de molinya, que era un monopoli dels senyors feudals pel que tots els seus súbdits havien de moldre en els seus molins, cosa que sufragava una bona entrada econòmica.

Assessorat pel canonge Marc de Santa Eugènia, en Recs va recórrer a Na Sibília de Saga de la que va obtenir una lletra dirigida al seu batlle, en que se l'avisava que vigilés l'actuació de N'Elissendis de za Mata i de Bernat de Romagueres que, sense estar certs dels seus drets, posaven penyores als homes de la Sagrera d'Osor pel dret de molinya que tenien o creïen tenir sobre d'ells. En Recs va presentar dita lletra al batlle Guillem de Vengiu, en el cementiri de Sant Pere d'Osor, el 7 de novembre de 1316, presents com a testimonis en Bernat Albó, en Pere de Cases i molts d'altres; a continuació va donar-se la lletra a Mn. Guillen de Piells, prevere d'Osor, en la casa o hospici d'en Pere de Cases, situat davant del cementiri, per a que en tragués còpia.

Amb tot Na Sibília de Saga no pretenia pas per dita lletra renunciar als seus pretinguts drets, que en última instància li revenien a ella a través dels seus arrendadors. Per això el 23 de juliol de 1317 va fer cridar pel seu procurador, en Jaume de Sant Hipòlit, a N. Arnau des Recs, qui va convocar-lo a la casa de Sant Hipòlit, a fi que dongués comptes del perquè havia fet citar davant de la justícia a en Bernat

de Romaguères i el cavaller Dalmau de sa Mata, fill del difunt Bernat de sa Mata, argüint-li que això anava en perjudici dels béns de la seva Senyora.

Sols es conèixen uns pocs tràmits de dit plet. Amb tot, el manual deixa endevinar que serien molts més, puix que els pledejants feren recurs al jutge per a definir els seus drets per escriptura. Consta en efecte acabat ja el plet que, en el 31 de març de 1318, el jurista Pere Ramon de Guarnau, i el notari d'Amer, Bartomeu de Colleirer, varen reclamar dels homes de la Sagrera el pagament d'una escriptura otorgada en temps del plet. Els vint caps de casa de la Sagrera, dels que es donen els noms, varen nomenar altra volta procurador a N'Arnau dels Recs per arranjar dit afer.

La qüestió va acabar amb una concòrdia entre Na Sibília de Saga, pel costat d'en Mata i en Romaguères, i el capellà d'Osor, Marc de Santa Eugènia, pel costat d'en Recs i els homes de la Sagrera, i fou un triomf per aquests. El document de concòrdia expedit a Barcelona el 9 de novembre de 1317 i registrat en el manual d'Osor, estab'ia que els homes d'Osor eren lliures de moldre a llur voluntat en el molí que volguessin i en ell es recrimina a en Bernat de Romaguères per haver posat penyores, ajudat del batlle, als homes que anaven a moldre als molins d'en Recs, i en especial perquè dites penyores foren trameses contra tot dret a la ciutat de Girona.

El retornament de les penyores preses com a garantia del plet tingué lloc el dissabte, 4 de març de 1318. Per a aquest fi en Jaume de Sant Hipòlit va traslladar-se a la plaça de la Sagrera de Sant Pere d'Osor, acompanyat del notari i havent comparegut davant d'ells i nombrosos testimonis en Bernat de Romaguères amb el seu fill, dit també Bernat, i en Berenguer dels Recs i el seu fill Arnau, va comminar-los a «retornar els mil sous posats en penyora pel compromís que hi havia entre ambdues parts sobre els molins de la Cellera de Sant Pere i la població de dita Cellera».

Tot seguit els Recs varen retornar sis bous de pel roig i un ase de pel ros apreciats en 400 sous i tot el blat que hi havia «en aquella botiga o casa que hi ha junt a l'església de Sant Pere d'Osor i que està edificada entre les parets de la mateixa església». Els Romaguères varen retornar «la clau d'un armari en que hi havien molts panyos i la d'un obrador o saler en la que hi havien 30 bacons salats». Tot això va ésser estimat a mil sous.

Després d'això el sacerdot Pere del Solà, — car el document consta que el cavaller Jaume de Sant Hipòlit no sabia llegir, — va llegir el document de torna de les penyores a les parts respectives, amb el que es va deixar per acabat definitivament l'afer dels molins.

L'explicació del fet que el problema afectés solament als homes de la Sagrera o Cellera, està en que aquests pertanyien el domini de l'església i per tant la sentència del plet fou una declaració que els drets feudals de Na Sibília no afectaven en aquest cas concret als súbdits de l'església. La resta d'habitants de las masies del terme tots estaven sotmesos a la *molinya* o dret de monopoli de molins.

Un altre document deixa endevinar que en Mata i en Romaguères tenien la possessió dels molins per Na Sibília una setmana cada un, car el 23 de maig de

1318, o sigui després de la concòrdia, en Dalmau de Mata, fill del difunt Bernat de Mata i d'Elissendis vivent, va concedir al seu germà espuri Pere de Cases, habitant a la Sagrera, el dret de poguer moldre de franc, «blat, glaàs i altre gra i també pinyols», en el seu molí dit de Mirapeus *en la setmana que a ell li correspon*.

ALGUNES NOTES SOBRE LA VIDA I ECONOMIA DE LA VALL

1 - *L'Agricultura*: Llevat d'alguns homes d'ofici, de la Sagrera, tota l'economia i transaccions dels homes de la Vall d'Osor es basava en l'agricultura. La base és el mas; cada família té el seu mas amb la terra i boscos que li són adscrits. Encara que ella no és en el sentit total propietària del mas puix aquest pertany a un senyor laic o religiós o a una institució, en té però l'ús i una possessió molt superior al simple arrendatari d'avui dia. El pagès sabia que pagant els censos i drets pel seu mas i persona al senyor alodial i satisfent les obligacions envers el senyor jurisdiccional, ningú el podia privar de la terra a la que estava adscrit, i disposava del seu mas, venent-lo o arrendant-lo, sempre que en dits contractes no es portés cap perjudici al senyor del mas, es reconeixés el seu domini, - si era d'homes de remença es devia pagar la llibertat i els nous vinguts a subjectar-se amb persones al senyor, - i se li satisfessin escrupulosament el censos i drets senyoriais.

El dia 1 de gener de 1318, Vivó de Pi, de la parròquia d'Osor, i en Pere de Santa Creu, venen a n'Arnau Recs una petita masoveria o borda, que ells tenien a mitges, situada prop el coll i mas de Llevanyes en parròquia de Sant Hilari, i de domini del senyor, de la *Domus*, de la Rovira de Sant Hilari, al preu de 100 sous de moneda barcelonesa de tern. La masoveria s'anomenava *la borda de cases inferiors apud Levanyes constituta*. Els venedors devien tenir l'explotació per en Gaumis o Gomits d'Osor, puix que, el 14 de març de 1318, en Pere de Gaumis, va vendre a en Recs els 6 sous de cens que ell rebia en la borda de Llevanyes, pel preu de 60 sous. El 15 de febrer de 1318, el mateix Recs comprà a en Pere de Plana i els seus l'explotació del mas *Saliberchs*, propi del senyor de la Vall d'Osor, al preu igual de 100 sous de moneda barcelonesa de tern.

Els cens anyals que els masos devien satisfer anaven d'acord amb la importància del mas, a voltes eren gairebé irrísoris així que el mas Esglésies, de Santa Creu, devia satisfer pel mas Morell, que tenia agregat, un cens consistent en un feix de palla i dues garbes d'ordi o 3 diners; a voltes pagava o 20 sous anyals com el mas Ribà de munt i en altres casos seria sens dubte superior. El 28 de febrer de 1317, els Recs establiren al matrimoni d'en Pere de Coll i Elissenda, en la seva masoveria o borda dita de *sa Resclosa* per a que l'habitessin i conreessin, amb dret d'aigua per a regar, al cens de 10 sous anyals per Nadal i la tasca, - dret variable considerat a voltes com una vintena part, - i delmes de pa, vi, cànem i lli que Déu hi dongui cada any.

L'economia, sobre tot alimentícia, dels homes de la Vall, era de tipus autàrquic, car el clima i condicions del seu sòl amb els regadius prop la riera, els camps i les vinyes, les pastures, les glaàs i les castanyes dels seus boscos, els donaven lo necessari per la subsistència poc rebuscada de l'època i pel seu bestiar.

Els productes mencionats sovint són el blat, el vi, l'oli, l'ordi, les castanyes, el lli, el cànem, les glans, les avellanes, les nous i els formatges. Entre els animals s'esmenten els muls, ases, vaques, bous, cabres, ovelles i porcs. El bestiar era el sistema que tenien els masos d'emplear llur capital. Els masos rics tenien bestiar propi seu arrendat a diferents masos.

Una sèrie d'exemples trets del nostre manual il·lustraran aquest recompte, per a remarcar la importància dels seus boscos pel seu fruit natural, les castanyes, l'explotació de la fusta fora de la indispensable per a la construcció o fer llenya, no era cap font de riquesa a l'època medieval.

El 20 de novembre de 1316, Elissendis Ferran arrenda a Guillem de Puigrovir la meitat del mas Ferran, que es té sots domini del senyor de la Vall, per espai de sis anys, amb l'obligació de tenir les coses del mas en bon estat i de fer a dit senyor el delme dels censos i consuetuds. En Puigrovir deu donar a dita Elissendis la mitat dels explets o collites de pa, vi, cànem, lli, oli, castanyes, glans, nous, formatges i altres productes que surtin del mas. El 26 de novembre de 1316, en Berenguer Ferran arrenda l'altra meitat del mas, que li corresponia a ell, a en Tomàs de Terrades amb les mateixes condicions. El mas Ferran tenia basses pel regadiu del cànem i lli *al torrent de la Nogueroles*.

Les vinyes i els oliverars, que encara tenen alguna feble traça a la Vall, eren abundants al segle XIV; són moltes les mencions que s'en fan en les delimitacions de propietats o terres. Així consta que, en 1317, en Bernat Albó o saig de la Sagrera tenia una vinya junt al camí que va a les *bardisseres* vers al mas Bayer, que la *serru de la banç*, a mig dia del camí de Cercenedes es trobava, plantada de vinyes i oliverars, a l'igual que el Puigoriol i en general a tot arreu de la Vall. En especial el 13 de març de 1318, Maria Ferrer i sa filla Seluana arrenden a Guillem des Suyol una vinya, amb excepció d'algunes oliveres que hi han plantades en ella, al terç durant quatre explets o collites; i el 19 de maig de 1317, Elies de sa Crofogerada d'amunt estableix a Guillem de Puigrovir una peça de terra dita *de ses planes*, situada entre el seu mas i la riera de Nogueroles, per a que la planti d'oliveres.

La benignitat del seu clima i l'ha fet lloc apte de sempre pels fruiters pomers, avellaners, nogueres... del que es donaran alguns detalls.

Referent als boscos es mencionen les aulines o alzinars i sobre tot els castanyers. El 13 de novembre de 1316, en Pere de Cases de la Sagrera compra una castanyeda, prop el mas Tarralles i Vallpregona, a en Pere de Serra adrovera, per espai de set anys, al preu de 15 sous. Més que venda és un arrendament que autoritza a en Serra adrovera a recollir les castanyes que vulgui amb la condició de donar-ne una quartera a en Cases. Del mateix tenor en Berenguer Mir de parròquia de Santa Creu, el 12 de gener de 1317, ven a en Berenguer Cerreda, de la mateixa parròquia, sis explets de castanyes al bosc nomenat *de Selva* al preu de 24 sous.

L'any 1318, es remarca una especial activitat d'en Recs en la compra de castanyers, ço que vol dir que comptava amb força bestiar. El 26 de febrer de 1318, l'Arnau des Recs compra a n'Arnau de Gausach una castanyeda que té sota les cases del seu mas al preu de 100 sous; tres dies després, l de març de 1318, compra una altra castanyeda, dita de *Rigaveles*, que es tenia sots el domini del senyor

de la Vall, a en Pere Esglésies de parròquia de Santa Creu, es trobava fa castanyeda prop el torrent del mas Vall. Encara, el 27 de juny de 1318, compra a en Berenguer de Font borrell, de parròquia de Mansolí, el cens i les castanyes que rebia sobre el mas Oller de Santa Creu, al preu de 50 sous.

L'element indispensable per a l'agricultura i economia dels masos era el bestiar, tot temps ell ha estat una mostra de la riquesa dels pagesos. El manual d'Osor deixa endevinar quelcom a aquest respecte. No tots els masos podien tenir bestiar en propietat i aleshores l'arrendaven als més rics.

El 2 de octubre de 1316, l'Arnau de Solterra, fa un heredament al seu hereu Guillem Bernat que es casà amb Elisendis, filla d'en Pere de Puig (de Robertencs), de parròquia de Santa Creu. La núvia va aportar 800 sous, una capa i una túnica de panyo de valor de 10 sous la cana i dos jocs de llit complets. El nuvi garantitza el dot de l'esposa amb 900 sous que li ha assignat el seu pare, a més de tot mas Solterra, que es té per la castlania del castell de Solterra, amb tots els seus béns. L'Arnau de Solterra es reserva de la donació el dret de testar, *segons el costum de la parròquia*, tot el que pugui en endavant ésser heretat pel mas, la donació que va fer a la seva filla Maria casada amb Benanat i les vaques i bous que té als masos Coma, Torrent i Serra Clos de la parròquia de Mansolí.

Per a resumir tota la contracta o capítols matrimonials, dels que hi han variis models en el manual, es va pactar que si en Guillem Bernat moria sense fills, la vídua podria retirar del mas Solterra tot el seu esponsalici; si pel contrari ella moria abans sense fills, els seus familiars podien retirar 700 sous de l'esponsalici i els vestits que ella va aportar.

Altres exemples el donen l'arrendament que, el 17 d'abril de 1318, l'Arnau dels Recs va fer a en Guillem Tarefa, de parròquia de Sant Joan de Fàbregues, de 18 ovelles i 12 cabres, i la compra feta pel mateix Recs, el 19 de juny de 1317, a Mn. P. re Rovira, clergue de Sant Hilari, d'un total de 40 cabres, 4 ovelles, 8 vaques, 1 bou i 2 ve.lles, que el venedor tenia als masos Roure, Corbeyers, Robes, Serra, Saleta, Vilaret i O.ms, de parròquies de Sant Hilari i Mansolí.

2 - *El comerç*. Pel que indica el manual en Pere de Cases i en Bernat Albó o saig de la Sagrera, feien l'ofici de comerciants a la Vall, sobre tot el primer. Recollim aquí solament uns models per a precisar l'objecte de les comandes i transaccions d'en Cases. Els documents demostren l'escassetat de la circulació de la moneda, els masos compraven o manllevaven retornant, més tard, el valor i els interessos en espècies, rarament en diner.

El 13 d'agost de 1316, en Pere za Vena, de Santa Creu, reconeix deure a en Pere de Cases tres octaus d'avellanes i mitja quartera de blat o forment. El 25 d'agost de 1316, en Pere Plana, d'Osor, reconeix tenir en comanda d'en Cases, tres copes d'olí i cinc quarteres de glans seques. Al 4 octubre 1316 en Berenguer i en Guillem del mas Mir de Santa Creu, reconeixen deure li dos sacs de castanyes bones i mercaderes i una somada de bon vi. El 15 de desembre del mateix any, en Pere de Serra mitjana, d'Osor, confessa deure a en Cases vuit quarteres de blat bo

i net, nou *quarteres vigatanes* de castanyes que són *divuit migeres a la mesura d'Osor*, sis copes d'oli, i sis *quarteres de glans*; promet tornar-ho dintre d'un any a més de 60 sous per interessos... i així es podrien multiplicar els exemples.

En Pere de Cases, pel contrari, pagava totes les seves compres. Així, el 11 d'agost de 1316, va comprar a en Pere de Gausach, tres sacs de castanyes bones, belles i ben mercaderes per 25 sous i, en 1317, cinç *quarteres de blat* a 8 sous la *quartera*.

Per a precisar un xic més el valor de la moneda, el 28 de novembre de 1316, en Pere de Plana va vendre a en Pere de Riera dues *quarteres de blat* i una d'ordi, posat a casa d'en Miquel de la Sagrera a 18 sous; i, el 2 d'abril de 1318, en Bernat de Romagueres va comprar a en Pere de Falgueres, de la parròquia d'Arbúcies, un mul de pèl bru i blanc al preu de 12 lliures.

3 - *Els oficis*: Els pocs homes d'ofici, exceptuats els moliners, eren algunes famílies de la Sagrera. A casa d'aquests passaven a aprendre ofici, els fills, cabalers de les masies que no tenien plaça dintre el mas o preferien una altra classe de treball.

El manual no esmenta pas l'ofici de tots els habitants de la Sagrera, sols alguns d'ells i algunes contractes d'aprenentatge.

Els homes d'ofici són en Galzeran Fabrer, qui s'intitula *fabri* o sia que posseïa la ferreria havent pres com de costum el cognom del seu ofici, com en Bernat Albó es deia Saig pel seu càrrec; de semblant manera és lògic que en Pere Teixidor seria teixidor, com ho era en Guillem de Palau i el conegut Pere de Cases, que una contracta específica que treballava la llana, *lanisterie*. En Pere Plana era *macellarius* o *carnifex*, con s'intitula en alguns documents, ço és carnicer, i en Berenguer de Plana *semellator*, sabater.

En Ferrer de Puig, exercia l'ofici de *lanbarie et fusterie*, en Bernat de Cases, el de *fusterie et lapidum* i en Ramon d'Ombreses, oriund d'Osor i habitant de Camprodon el de *lanbarie*; això és l'ofici de mestre de cases o de picapedrer. En Guillem Ombreses era picapedrer igual que un altre membre de la família Ombreses o bé cap d'una altra família del mateix cognom, en Berenguer Ombreses, del que s'especifica clarament que era *magister lapidum*.

Hi haurien sens dubte altres oficis o persones que exercirien de mestres de cases i en especial, de teixidors de llana o sobre tot que treballarien el lli i el cànem, cultivat a la Vall segons abans s'ha dit.

Es curiós el cas ocorregut amb el picapedrer Guillem d'Ombreses, el 13 d'agost de 1317. Els prohoms de Santa Coloma de Farnès, assessorats pel seu senyor en Bernat de Vilademany, varen nomenar síndics a en Ramon de Colicó i a en Pere Ferrer per anar a Osor a reclamar el retorn de 50 sous a en Guillem d'Ombreses car un arc que ell havia erificat a la parròquia de Santa Coloma s'havia ensorrat.

Les contractes d'aprenents són particularment interessants; els pactes són diferents en cada cas, per això extractem totes les cinç contractes del manual.

El 24 d'agost de 1316, en Pere, fill de Maria vidua de Pere de Serra, de la parròquia d'Osor, es contracta per dos anys amb Ferrer de Puig, de la Sagrera d'Osor, per a aprendre l'ofici de *lanbarie et fusterie*. El mestre l'ha de mantenir i donar-li treball en dit ofici fins que pugui trobar treball pel seu compte i a la fi li haurà de

donar un *ciment*, una regla, una serra manera, una *exal*, una criba *manyguere* (de mà?) i un *rosset*, o sia les eines d'ofici, 35 sous, una camisa i unes calces (*bracas*) de lli.

El 25 d'agost de 1316, en Guillem Illa, de la parròquia de Mansolí, promet estar per espai de tres anys amb en Pere de Cases, de la Sagrera d'Osor, per a aprendre l'ofici de *llanisterie*; el mestre l'hi ha de procurar el menjar i el vestit durant aquest temps, tant en salut com en cas de malaltia. L'ofici d'en Cases és, sens dubte, de teixidor de llana, puix que el 31 d'octubre de 1316, en Pere de Plana, carnicer, reconeix deure a en Pere de Cases 25 sous per raó del panyo que li ha proporcionat.

El 22 de gener de 1317, en Bernat, fill de Pere sa Vena, de parròquia de Santa Creu, es posa per aprenent, durant un any i mig, amb en Guillem de Palau, de la Sagrera d'Osor, per a aprendre l'ofici de *textorie*. L'aprenent promet donar al mestre 10 sous, 6 botets de vi i 6 quarteres de blat, en dues pagues, i en Palau es compromet de mantenir-lo i donar-li permís per a sortir en temps de segues, amb la condició que recuperi després el temps que haurà estat absent.

El dia 1 de gener de 1318, en Ferrer, fill del Ferrer de Juliol, de la parròquia de Santa Marguerida de Vallors, fa contracte per restar dos anys amb en Bernat de Cases, de la Sagrera d'Osor, per a aprendre l'ofici de *fusterie et lapidum*, amb la condició que el mantingui i el vesteixi, promentent donar-li 50 sous, en dues pagues de 25, una cada any. El mestre es conforma al tracte i promet donar a l'aprenent un *ciment*, una regla, un *rosset*, una serra manera, un *cribe*, un *exal*, una túnica de *bruni*, unes calces de tres sous i dos sous per a sabates. Els detalls són bons per a conèixer la manera de vestir i els preus, de l'època, i les eines de treball.

I en la última, del 14 de gener de 1318, en Bernat, fill d'en Pere de Plana, de la Sagrera d'Osor, promet estar dos anys amb en Ramon d'Ombreterès, vivent a Camprodon, — segurament de manera temporària a causa d'algun treball, — per a aprendre l'ofici de *lambarie*. L'aprenent li donarà 60 sous i el mestre li procurarà el menjar i el vestir.

Al costat d'aquests contractes n'hi han un parell, per a mossos o bracers, interessants per a reflexar la importància que es donava al menjar i vestir i la poca que tenia en els contractes la moneda.

El 13 de març de 1317, Vivona, de la parròquia d'Osor, lloga la seva filla Guillerma a en Lleó, pare d'en Pere des Doys, casat amb Guillerma, de la parròquia d'Osor, per espai de 12 anys, tant en salut com en malaltia. Els sis primers anys no li posa cap condició, però els sis últims anys li deu permetre anar a les segues per espai de tres setmanes. Es tractaria evidentment d'una nena i tot el seu salari seria el menjar i el vestir.

L'altra és del 21 de maig de 1318, per ella Pere de Pontey, de la parròquia d'Osor, es lloga a en Pere de Romagueres per un any, aquest l'ha d'alimentar i donar-li una túnica, unes calces, dues camises, vuit parells de mitges (*brisialium*), dos calçotets (*femoralia*) i calçat.

EL PRIORAT DE SANTA MARIA DEL COLL

El petit monestir de Santa Maria del Coll s'aixeca en un indret que, des de l'any 860, almenys pertanyia al monestir d'Amer (1). Encara que no feia part ni civil ni religiosament de la Vall d'Osor, la seva història va lligada a la de la Vall i anys més tard esdevingué sufragània seva fins a obtenir la independència religiosa en 1855. No fou un gran monestir sino un petit priorat dependent d'Amer. Una visita pastoral de 1330 diu que el seu personal es componia del prior i dos monjos, cosa que justifica plenament el manual d'Osor.

El monestir era propietari d'una bona quantitat d'alous i alguns masos com el Vilar a la Vall d'Osor, però el terreny que l'envoltava, així com bona part de parròquia d'Osor situada en els vessants de la muntanya de Sant Benet fins gairebé a tocar la riera d'Osor, pertanyia als Cardona, senyors per aquest temps del castell de Rupit i Fornils, que comprenia en el seu terme la parròquia de Susqueda. En 1318, el mas Celró d'Osor pertanyia al domini de Ramon, fill de Bernat Amat de Cardona i el propi mas Coll, veí del monestir, el 15 de febrer de 1318, es reconeix tenir *sub dominio Domini Castri de Rupicio*.

El 10 d'abril de 1317, el prior del Coll, Bernat de Canet, va fer copiar al manual d'Osor un privilegi o carta del rei Jaume II, donada des de Barcelona, el 6 de maig de 1316, dirigida al veguer d'Ausona, Bages, Vich, Berga i Berguedà, Ripoll i Ripollès, pregant-li que defensés el prior i homes de Santa Maria del Coll contra el senyor i homes de Rupit per haver fet aquests varis gravàmens i danys en els béns del prior.

Des del 1316, consta com a prior en Bernat de Canet, qui intervingué molt en els afers d'Osor i és testimoni en varis documents, sobre tot de 1317, quan vivia a Osor a causa dels serveis parroquials que exercia per les compres que feu de la capellania i rectoria d'Osor.

A partir del 5 de febrer de 1318, en Bernat de Canet es firma *Almoiner d'Amer* i el nou prior del Coll es digué Ramon d'Esparreguera. El 14 de març de 1318, l'Arnau dels Recs, en Pere de Riera i Mn. Guillem Dalmau, clergue, admeten a Fra Bernat de Canet, almoiner, en la societat de percepció dels fruits del priorat d'Osor que el prior Ramon d'Esparreguera els ha venut per dos anys.

El Coll era un priorat benedictí però el títol que els documents donen als seus monjos és el de *Fratres* que traduïm per Fra.

El 25 d'abril de 1318, Pere de la Riera redimeix a en Pere de la Noguera, de parròquia de Santa Maria de Salitja del bisbat de Girona, pel preu de 50 sous. Són testimonis del document els *Fratres Arnau de Guaschonibus* i Bernat de Corallo, monjos. Els dos, amb el prior i alguns servents laics, formarien tota la comunitat del Priorat del Coll.

(1) Ramon d'Abadal: *Catalunya Carolíngia II. Els Diplomes carolíngis a Catalunya*. (Barcelona, 1926-1933). Part I, pàg. 18. Precepte pel monestir d'Amer de 19 de novembre de 860.

LES GRANS FAMÍLIES DE LA VALL

La condició jurídica de la majoria dels habitants d'Osor diferia poc d'un cas a l'altre, i de la Sagrera als masos, tots estaven sotmesos a la jurisdicció i tutela del senyor de la Vall i al respectiu senyor al·lodial fos aquest el rector, com pels de la Sagrera, el propi senyor de la Vall per la majoria dels masos i terres, o altres senyors que posseïen béns a la Vall, en alou o en feu com el monestir d'Amer i priorat del Coll, la família dels Cardona o bé en Paba, castlà de Solterra.

La desfavorable condició jurídica no estava pas condicionada amb la riquesa del súbdit, emperò el pagès ric millorava fàcilment la seva sort comprant franqueses al seu senyor esdevenint home lliure i senyor al·lodial de les seves terres i d'aquí el càrrec militar de cavaller i per a ell el de la noblesa sols hi havia un pas. La diferència, fora del pla personal, o sia en la denominació de les residències, era la jerarquia de *Domus* o casa forta. *mas* amb la subdivisió de masos lliures i afocats o d'homes de remença i la *masoveria* o *borda* supeditada normalment a un mas. Un mas per esdevenir *Domus* devia comptar amb una torre i defenses pròpies.

En l'època de 1316 a 1318 les *Domus* d'Osor eren la casa dels Rees, la dels Mata, cavallers, i la dels Romaguera, que es trobava en un estat de trànsit puix que s'anomenava *mansus* sive *Domus*. Com a homes lliures s'esmenta el mas Riera i entre els pagesos afocats o de remença més rics consten en Solterra i en Puigrovir, segons pot despendre's de les notes anteriors.

La família Paba. — No serà pas originària de la Vall. Des de 1140, es pot seguir la genealogia dels Paba com a feudataris del terme de Solterra, lligats estretament i emparentats amb la família Salitja, originària de la parròquia d'aquest nom, al Gironès, que posseïa la *Domus* de Vallicrosa, a Vellois, i molts altres feus en tot el terme de Sant Hilari (1).

Són citats molt sovint en el Manual, però no consta amb certesa que visquessin a la Vall, amb tot, la seva freqüent actuació, entre 1316 i 1318, bé otorgant documents d'arrendaments o de redempcions personals o encara firmant com a testimonis en documents de certa importància, com la convocatòria de la universitat o consell de la Vall del 12 de desembre de 1316, i en altres documents de 1317 i 1318, fan suposar que hi tindrien residència o hi vindrien molt sovint. Els Paba tenien varis dominis a la parròquia d'Osor com Vallpregona, el Gaumir, Solterra... i molts més en terme de Mansoli i Sant Hilari com Font de Borell, Regereda, Oms, Casals... tots ells lligats segons sembla al seu càrrec feudal de castlans o guardians del castell de Solterra.

El titular o cap de la família era, entre 1316 i 1318, en Berenguer de Paba, casat amb Alemanda, i la seva actuació ha estat sovint mencionada com a comprador de la quarta part dels rèdits de la Vall, el 27 d'abril de 1317, dotant al clergue Bernat de Cases, el 9 de novembre de 1316, per a que pugui ascendir a les ordres majors, etc...

(1) F. Carreres i Candi: *Notícies històriques de Sant Hilari Ça-calm*.

Té una especial importància el seu càrrec de castlà del castell de Solterra. La muntanya i castell de Solterra comencen a mencionar-se en 994 i, en 1038, consta ja com a centre d'un dilatat terme, essent causa de varis enfeudaments comtals a partir de 1050. (1). Un estudi de la seva documentació, el seu emplaçament en la línia divisòria entre els termes d'Osor i de Sant Hilari, la particularitat que els castells es trobaven sempre al centre del terme i mai a la frontera per assegurar així millor la seva defensa, i el fet de radicar gran part de la dotació de la seva castlania en termes d'Osor, donen per a creure, malgrat l'escassetat de documents de l'època, que el castell de Solterra va ésser erigit en castell termenat entre finals del segle X i principis del XI com a centre dels termes de Sant Hilari i d'Osor amb llurs respectives sufragànies. Amb tot, l'enfeudament apart que, des de principis del segle XII, varen fer els comtes de Barcelona de les parròquies de Sant Hilari i de les d'Osor a diferents senyors, varen anul·lar l'organització exclusivament militar i administrativa del primer terme de Solterra. Al terme de Sant Hilari, a partir del segle XIII, el castell de Solterra va ésser també suplantat per la *Domus* i fortalesa — *Domus et fortitudo*, en 1259, — de la Rovira al pla de les Arenes, on residien els seus senyors, i el nom de *terme de Solterra* es va conservar com a simple denominació jurídica sense cap valor real.

El càrrec de la *castlania* es va conservar també llarg temps, com una remembrança antiga, havent-hi al segle XII dues castlanies: la *major*, que va refundre's amb la família Gurb, senyora de la Rovira de Sant Hilari, i la *menor*, que tenia la cura immediata del castell i era la que posseïen els Paba. A finals del segle XIV, la posseïa la família Recs d'Osor per compra o fusió amb la família Paba.

En Paba tenia arrendada la *castlania*, que comportava l'obligació de la guarda material dels murs i defenses del castell i la vigilància i toa de *guayta* o alarma pel terme en temps de bregues, a l'hereu de Mas Font de Borell, avui simplement el Borell, de parròquia de Mansoli. El 28 de novembre de 1317, en Berenguer de Font de Borell i la seva muller Alemanda reconeixen tenir per en Berenguer de Paba, cavaller, la *baillia et clascania castri de Souterra*, prometent per ella ésser sempre fidels a dit Paba.

Documents com aquest persuadeixen que la família Paba tindria residència a Osor en aquesta època. El seu escut, consistent en dos paons afrontats, forma encara avui dia part de l'escut del municipi de Sant Hilari Sacalm.

La família Mata. — La família Mata, coneguda sobre tot a través del plet dels molins, tenia el grau de cavallers *militis*; i la seva *Domus* al lloc on hi ha l'actual mas Mata. En 1316, estava composta per Elissendis de *Matha*, vídua del cavaller Bernat de *Matha*, que fou tutòta del seu fill Dalmau, fins a principis de 1217.

El 18 de desembre de 1317, N'Elissendis, com a tutora del seu fill Dalmau, concedí la redempció personal al seu súbdit Tomàs de Rafec.

A principis de l'any 1317, en Dalmau comença a actuar independentment per

(1) Vide l'obra d'en Carreres i Candí, i les notes publicades a *Les Guilleries: Síntesis histórica y evolución demográfica*, pág. 335.

haver arribat a la majoria d'edat, però no havia encara estat investit cavaller. El 4 de juliol de 1317, en Dalmau, fill del cavaller Bernat de Mata, difunt, de la parròquia d'Osor, havent arribat a l'edat adulta, demana al jutge ordinari d'Osor, en Ramon de Guarnol, que nomeni procurador seu per a tots els plets i qüestions que l'afectin a ell, a en Pere de Cases, de la Sagrera d'Osor, germà seu espuri.

Posseïa el molí de Mirapeus i altres, a mitges amb en Romagueres, i varis masos i terres segons s'ha especificat abans.

La família Recs. — Es la família que desplega més activitat i es mostra més vital de tota la Vall en el període estudiat. En els primers documents transcrits s'han recollit les dues grafies del nom, segons els documents *des Reche, des Rexs* i *des Rex*, que encara que equivalgui al *Recs* admès, demostren que la seva pronunciació i etimologia no diferia de la del cognom *Reig*. No ha perdurat ni el cognom ni el casal. Amb tot, per la variada documentació, no és difícil suposar l'antiga *Domus* vers l'extrem del carrer del Pont de l'actual població d'Osor, força apartat, però, de l'àmbit de la Sagrera,

Cap document dóna notícies precises que permetin de precisar el seu estatut jurídic; no hi ha dubte, però, que es tractava d'homes lliures i *domicelli*, com diu un document, ço és habitants de *Domus*, si bé no armats cavallers. Amb tot, la seva categoria i certa noblesa, la demostren els seus emparentaments.

Entre 1316 i 1318, la família estava representada pels dos caps de casa Berenguer dels Recs, i Arnau, fill seu, que per aquestes dates feia poc que s'havia casat amb Na Blanca de Torroella, car, el 26 d'octubre de 1317, Blanca, filla de Simon de Turucella i Blanca, difunta, de la parròquia de Sant Feliu de Vacarisses, del bisbat de Vich, muller d'Arnau dels Recs d'Osor, va cedir a Arnau de Muntanyans (*de Muntanyanis*), oncle de la seva mare, tots els drets que té sobre l'alberc (*albergia*) de Turucella i les seves terres, per 2.200 sous de moneda barcelonesa de tern, un llit de panyo, un vestit de frestat roig i els seus apartaments. Tot això formava part del seu dot. La diferència amb el dot de l'esposa de l'hereu del mas Solterra, un mas força ric, abans extractat, demostra la posició excepcional dels Recs a la Vall d'Osor. Tal vegada aquest gros ingrés de diner a la *Domus* dels Recs podria explicar la gran activitat en l'adquisició de masos i boscos desplegada solament per n'Arnau, durant aquest període.

El pare Berenguer dels Recs estava casat, tal volta en segones núpcies, amb Saura, vídua d'Arbert de Bosquerons, de la parròquia de Sant Martí de Llèmana. Casada amb en Recs va continuar guardant la propietat de la *Domus* de Bosquerons, amb les seves terres i un molí, tal volta per ésser-ne pubilla. El 29 d'octubre de 1317, Na Saura va arrendar a n'Arnau del Vilar i el seu fill Berenguer, de la parròquia de Sant Esteve de Llèmana, la *milícia* o fortalesa i llaboracions i dret del molí de Bosquerons, reservant-se el dret de poder retornar a dita *Milícia* o *Domus* sempre que vulgui.

Les propietats i actuacions dels Recs, dels anys 1316 al 1318, han estat prou detallades al llarg de les notes anteriors i no cal afegir testimonis per a provar la seva plaça primeríssima en tots els afers d'Osor. Resta remarcar que els seus dominis

no eren solament d'explotació com en alguns béns i masos d'Osor que posseïa pel senyor de la Vall, sino fins en alou directe amb domini sobre les persones. Com a tal posseïen entre altres el mas Riba, de Santa Coloma de Farnès, d'on, el dia 5 de gener de 1318, van redimir a Guillerma, filla de Pere de Riba, per a que pogués viure i casar-se lliurement allà on volgués.

En Carreres Candi, en publicar els antics segells heràldics de Sant Hilari, va demostrar que antigament tenien acoblat al quarter dedicat als Paba l'escut dels Recs, consistent en un camp llis amb dues faixes horitzontals o *recs*. Això, al costat del fet de posseir els Recs a finals del segle XIV la castllania de Solterra, fa creure en una fusió per matrimoni de les dues famílies.

La família Romagueres. – Coneguda a través de l'enfilall de notícies, abans exposades, es mostra com un mas que, degut a la seva riquesa i propietats, intentava escalar la categoria de *Domus*. No havia pas assolit del tot en el període de 1316 a 1318, puix que s'intitola *mansus sive domus de Ramagueriis*.

Els seus habitants eren en Bernat de Romagueres, casat amb Sauxa, i el seu fill Bernat, casat amb Elissendis. No despleguen una actuació tan viva com els Reig, però es veu la seva categoria per les vàries terres i masos que posseïa, per l'arrendament de la batllia que li havia fet en Vengur i en especial per ésser el principal agent contra els de la Sagrera en tot l'afer dels molins que Na Sibilia de Saga els havia arrendat junt amb els Mata.

El mas Romagueres resta encara, malgrat el seu renovellament, com un testimoni d'un passat ric i florent de la vall d'Osor.

En cloure aquestes planes sobre l'anàlisi del petit manual d'Osor, únic testimoni existent d'aquestes reculades èpoques del seu passat, el lector podrà jutjar de la importància del contingut dels vells arxius parroquials i de la cura especial i estima de que són dignes per a tots els que estimen conèixer la vida i actuacions de les generacions passades. A elles devem encara, íntegrament, la majoria dels quadres i estructuració de les parròquies, municipis i contrades en que vivim.